

Koncept celostnih, prožnih socialnopedagoških pomoči²⁴

The concept of holistic and flexible sociopedagogical care

Friedhelm Peters

Povzetek

Friedhelm Peters, dr. sociologije, Fachhochschule Erfurt, Fachbereich Sozialwesen, PF 683 99013 Erfurt, Deutschland. V članku je predstavljen in kritično primerjan s klasičnimi, sodoben koncept vzgojnih pomoči mladim s težavami v socialni integraciji. Koncept je razvit na Nizozemskem, razvija pa se tudi v Nemčiji. Temeljne usmeritve novega koncepta se od klasičnih oblik pomoči mladim razlikujejo predvsem v tem, da gre za celostno obliko pomoči (ena sama ustanova prevzame odgovornost za otroka/mladostnika in družino) in po potrebi koordinira in vključuje tiste ukrepe (intervencije), ki se v procesu nujenja pomoči pokažejo kot nujne in individualno ustrezne. Na ta način se skuša preseči razdrobljenost, prevelika specializacija ponudb pomoči, kar vodi v razpetost uporabnikov med različne nosilce in ustanove. Ustanova, ki prevzame odgovornost za uporabnika (praviloma tista, s katero se uporabnik prvič sreča),

²⁴ Prevod članka *Flexible und integrierte Erziehungshilfen: Eine Zwischenbilanz. Neue Praxis, 1997 (27), št. 4, s. 313-327.*

usklajuje nadaljnje oblike pomoči, pri čemer skrbi, da so le-te čim bolj usmerjene v konkretno življenjsko polje otroka/mladostnika oziroma njegove družine. Koncept celostnih, prožnih socialnopedagoških oblik pomoči je realizacija teoretskega diskurza "življenjske usmerjenosti". Poleg teoretičnih usmeritev in kritike obstoječih oblik socialnopedagoških oblik pomoči avtor razgrinja težave, s katerimi se srečujejo ob uvajanju koncepta v konkretno vzgojno in socialno prakso.

Ključne besede: socialno pedagoške intervencije, modeli socialno pedagoškega dela, naravnost v življenjsko polje, prožne-celostne oblike socialno pedagoškega dela, naravnost na mlade

Abstract

This article presents a contemporary concept of educational care aimed at young people with difficulties in their social integration, and offers a critical comparison of this concept with the classic ones. This new concept has been developed in Holland and recently adopted also in Germany. The approach is holistic: only one institution takes an individual or a family under its wings, and coordinates and introduces such interventions as seen necessary and suitable to the situation at the time providing care. This approach should overcome the problem of dispersal and overspecialised care offering which lead to a confusion among the users torn between various institutions. The institution which looks after an individual (usually the first one) coordinates further care and makes sure it targets as much as possible the specific life circumstances of a child/adolescent and his/her family. The concept of holistic and flexible sociopedagogical care is a natural extension of the theoretical discourse called 'life orientation'. Apart from the theory and some criticism of the current forms of socioepedagogical care, the author of the article also provides an insight into the difficulties arising from the implementation of this concept in the educational and social practice.

Key words: social pedagogical interventions, models of social pedagogical work, life context orientation, holistic and flexible sociopedagogical care, youth orientation

1. Nove oblike vzgojnega dela - med teoretično-praktičnimi izzivi in kritiko

Teoretično je sicer usklajeno, da naj se razvijajo prožnejše, celostne in k posamezniku ter njegovemu okolju usmerjene oblike pomoči, vendar smer še ne uživa splošnega "političnega" strinjanja.

S kritiko zavodske vzgoje je že pred časom postalo jasno, in se je med tem mnogokrat obnovilo ter večkrat izkustveno dokazalo, da "dom kot institucija" že na osnovi organizacijskih struktur (prim. Goffman, 1972; Peters/Wohlert, 1993), tudi ob izvedeni liberalizaciji, le težko uresniči "uspeli vsakdan" ali "priporočanja vredno bivališče". K modelu dom/zavod in skupini kot centralnem modelu vzgojnega vpliva, se je alternativno razvijalo razmišljanje individualiziranih pomoči (prožno oskrbovanje/ambulantno delo, oskrbovano posamično bivanje). Proces je skušal zmeščati toge meje "ambulantno-stacionarno" (prim. Klatetzki/Winter, 1990) in ponuditi zamisel, da vzgojno pomoč kot kombinacijo ambulantne in stacionarne pomoči ponudi ena sama ustanova oziroma "enota, center".

Nova zamisel odklanja tako domsko vzgojo kot okostenelost sedanjih vzgojnih pomoči. Novi zakon (KJHG - Zakon, ki opredeljuje vrste pomoči otrokom/mladini v ZR Nemčiji), z naštevanjem vrst pomoči v 28. členu, na nek način daje potuho sedanjemu stanju, s tem ko v 27. členu sicer omogoča različne oblike pomoči in tudi izrecno dopušča, problemom posameznika primerno organizacijo pomoči, vendar jih v praksi žal pogosto prezre ali - zaradi težavnosti proračunskega prikazovanja - zanemarja. Posledice tovrstne "okostenelosti", proti kateri je naravnana zamisel integriranih oblik pomoči, se kaže v (visoko) specializirani strukturi ponudb. Prav zaradi specializacije pa delujejo tovrstne oblike selektivno. Otroke/mladostnike zato, ker ne "ustrezajo" njihovi ponudbi ali niso primerni za določeno "stanovanjsko skupino", ali se jim tam, kjer so, "ne da več pomagati" itd., izključijo in preusmerijo na druge, dozdevno bolj primerne ali boljše (višje, bolj specializirane) vrste pomoči. Takšna praksa vodi do tega, da so nekateri otroci/mladostniki po vrsti premestitev takorekoč odrijeni, nihče več jih noče sprejeti. To reproducira življenjske situacije, ki jih označuje "pretrganje odnosov", kar je bilo izhodišče za vzgojno pomoč.

Temeljne spremembe kakovosti vzgojnih pomoči so brez temeljnih organizacijskih sprememb in brez sodelovanja ključnih "strokov-

nih centrov" neizvedljive. Zato so prav organizacijske in "miselne spremembe" predpogoj za spremembo vzorcev ravnanja v praksi.

Razmeroma mladi poizkusi oblikovanja celostnih, prožnih vzgojnih pomoči (enote oziroma centri za pomoč mladim) so v Nemčiji postali predmet razprav in očitkov, ki so leteli tako na nenatančen opis dejavnosti teh centrov kot na praktično odstopanje od – po lastni izbiri – določenih ciljev. Strokovne izzive, ki jih nove oblike prinašajo in katerih realizacija bi prinesla odmik od "klasične domske vzgoje", so kritiki skušali z modifikacijami podrediti zlasti vzgoji v domovih (prim. Feest, 1995; Münstermann, 1995 in 1996).

Na nove poizkuse celostne in v življenjsko polje naravnane pomoči otrokom in mladim – kot je razumeti lokalne enote za pomoč mladim, mladinske centre ter druge poizkuse "celostnih vzgojnih pomoči" (prim. Trede, 1996;2), se je pogosto odzivalo z neteoretičnimi, a praktično učinkovitimi "razpravami o discipliniranju" tradicionalne pomoči mladim s klasičnimi tehnikami nevtralizacije (prim. Mathiesen, 1989). Izjeme so teoretični prispevki nekaterih avtorjev (med njimi M.Winkler, 1996:14, K. Mollenhauer 1996 in J. Blandow, 1997).

2. Centri za pomoč mladim kot "tekmovalni izziv" ustaljeni institucionalni pomoči

Centri za pomoč mladim (enote za pomoč mladim), naj bodo zasnovno in praktično še tako nedozoreli, so zaradi svoje "naravnosti v življenjski prostor", (prim. Mollenhauer, 1996) tekmovalno oporenje prevladajoči naravnosti. Le-ta še ostaja "povezan sistem" (bodisi v obliki diferenciranega doma s številnimi ambulantnimi ponudbami kot zunanjo izpostavo), ki se krčevito bori za svoj obstoj. Za to oceno govorijo številke, ki ponazarjajo, da slej ko prej – že skoraj 10 let nespremenjeno – približno 60 % vseh otrok in mladih, ki so v institucionalni domski vzgoji, mora živeti v večskupinskih, bolj ali manj moderniziranih domovih (prim. Trede/Winkler, 1995), kjer sicer razumljivo vlada bistveno bolj liberalno vzdušje kot pred 25 – 30 leti, ali pred propadom NDR, kjer pa, slej ko prej, že zaradi organizacijske strukture "dom" (prim. Wohlert, 1988) ostaja "naravnost v življenjsko polje" tujka. V teh oblikah se socialno discipliniranje, kot tuje določanje vsakdanjika prizadetih, brez večjega napora uveljavlja kot "tajni učni načrt".

Vzgoja v domu, ki se slej ko prej – predvsem v Vzhodni Nemčiji -

enači z resno obliko pomoči mladim, je očitno postala več kot le "konceptualni pojem" (Munstermann, 1986), ki subsumira različne oblike vzgojnih pomoči. Koncept prevzema vzorce stare klasične skrbstveno/domske vzgoje, s socialno-biografsko krmilnim vplivom na okolje najnižjih družbenih slojev - revni in socialno izstopajoči. Kaže, da se skuša "stari koncept" odločilno uveljaviti v vse bolj individualiziranem življenjskem svetu prizadetih, ki pa jih s sodobnimi pojmi normalnosti in odstopanja ni mogoče več "smiselno" interpretirati (prim. Boehnisch, 1984).

Smiselna teoretska razlaga za današnje razmere je v perspektivi "obvladanja življenja", z empatičnim pogledom na življensko zgodbo otrok/mladostnikov, ki pojasni, da so otroci v boju proti odvisnosti, ponižanju, zapuščenosti in razosebljanju, ki so jih doživeli v družinah, šolah, domovih, skratka v izvornih socialnih okoljih, bili odrinjeni v področje nelegalne reprodukcije. Možnosti komunikacije, interaktivnosti in reprodukcije "na obrobju" družbe, v različnih "scenah", vključno s kriminalno maloprodajo, pocestno prostitucijo, trgovino z mamili, očitno nudijo preživetvene možnosti, ki jih ni mogoče najti nikjer drugje in jih je ob razumevanju obvladovanja življenja mogoče upoštevati. Obvladovanje življenja kot koncept, ne upošteva le normativno posredovane "normalne biografije" z njenimi specifičnimi zahtevami, ampak tudi rizične poizkuse posameznikov "izmotavanja iz težav" v delno pustolovskih ali celo tuje in/ali ogrožajoče delujočih scenah, z delno strukturno zasnovanimi ogroženostmi in odvisnostmi.

Na takšne in podobne, pogosto zelo individualizirane načine življenja otrok/mladih, ki kot je videti naraščajo in jih s standardizirano ponudbo pomoči ni mogoče doseči, dajejo odgovor - med drugimi - centri za pomoč mladim, mladinske enote, prožna oskrba in druge oblike integriranih vrst pomoči. Le-te vključijo v delo socialno okolje in skupine enakih/klike, kakor tudi različne oblike (ki pa vnaprej niso čvrsto določene) socialnopedagoške oskrbe.

Novo in s tem tekmovalno oporekanje ustaljenim oblikam se odraža v spremembi perspektive. Ni več potrebno, da se otrok/mladostnik/družina prilagodi vnaprej pripravljenemu sistemu pomoči, kjer se nato "primeri", ki najmanj ustrezajo specializiranemu naboru sistema pomoči preložijo, premestijo, odložijo ali odrinejo itd. Ti postopki so toliko pogostejši, kolikor bolj je specializiran sistem pomoči,

ki vedno znova "teoretično utemelji" potrebo po izključitvi. Koncept integriranih oblik pomoči pomeni miselni in praktični zasuk tako v izvajanju kakor pri utemeljevanju pomoči mladim. V njem se vzgojna pomoč prilagodi menjajoči se potrebi in življenjskemu položaju "klientov" - uporabnikov. Nov koncept izhaja iz premise, da se ne ve točno, kaj otrok/družina/mladostnik potrebuje, ko se začne sodelovanje z njim/i, da pa bo odgovorno poskrbljeno za različne oblike pomoči, ki se v spreminjajoči se življenjski legi izkažejo za potrebne. Za organizacijo in koordinacijo individualno prilagojene pomoči ostane "trajno" odgovoren tisti, ki je uporabnika "sprejel v sistem", kar omeji in prepreči premestitve.

Če koncept uporabimo pri tistih mladih, ki tvorijo populacijo institucionalne vzgoje, nudi to sodelavcem/kam za vzgojo v domovih nov "prostor možnosti". To dejstvo je zanimivo tudi profesionalno teoretično, saj po že dolgo obstoječem umevanju vzgojiteljic/ev v domovih (prim. Schütze 1992; Peters 1995) prav tu manjka potrebne avtonomije pri ukrepanju.

3. Postaje za pomoč mladim kot deregulacijski trend

Praviloma malo upoštevani vidik integrirane pomoči, ki se v razpravah pogosto zavedno ali nezavedno omeji na "integracijo", je v tem, da je "integrirana pomoč" vselej skupnostno naravnana in socialno prostorsko usmerjena pomoč, ki poskuša zadržati državno skrbniško inkluzijsko opcijo proti sedaj prevladujoči politiki reprivatizacije življenjskih tveganj in - vsaj diskurzivno tako postavljeni - politiki kaznovanja (prim. Peters 1997).

Princip se odraža v naslednjem samoopisu: "Sodelavci/ke postaje za pomoč mladim (Jarmen v deželnem okrožju Demmin – F.P.) se vidijo v svojem socialnem prostoru pristojni za uresničevanje pravice mladih ljudi do podpore, vzgoje in pravice, da upravičenci dobijo primerno podporo. Ta pravica pristojnosti naj prepreči, da bi se sodelavci oziroma institucije pomoči mladim ob nastalih problemih "razglasile" za nepristojne, ter otroke ali mlade in njih starše izključile iz procesa pomoči oziroma podpore". (Tzscheetzsch, 1997).

Pomoč naj se ne uravnava na podlagi obstoječih, večkrat bolj naključnih in na strukturah moči izvajalcev temelječih storitev. Izvajalec pomoči mladim, ki je pristojen za določeno področje, naj razvije

skupaj s splošno socialno službo in drugimi predstavniki skupnosti ustrezno ukrojeno strukturo pomoči, ki upošteva tako individualne potrebe kot danosti socialnega prostora in zagotavlja posamezniku celostno pomoč. Kaže, da bo zakonodajalec v prihodnosti olajšal skupnostno oblikovanje in združevanje pomoči. Osnutek spremembe baden-wirtenberškega zakona o pomoči mladim predvideva v 9. členu: "Za zagotovitev celostne, v skupnost integrirane ponudbe pomoči mladim, je mogoče združiti storitve v posameznih primerih kot projektno-pospeševalne." (Planungsgruppe, 1995:2)

Princip uporablja interakcijsko-teoretične pojasnjevalne koncepte, ki so sposobni pokazati, da vzroki psihičnih in socialnih "problemov" segajo prav v sredino družbe, oziroma jih različni nadzorni organi s svojim delovanjem celo povzročijo in tako dokazujejo, da je mogoče poprej izključene pojave vrniti v okvire normalnosti in samoumevnosti (prim. Bohmisch 1894:111). Zamisli se kljub temu napajajo, med drugim, iz danes ne iznenada napačne "kritike domov", ki je leta 1977 z "vmesnim poročilom komisije za vzgojo v domovih" postala poluradna usmeritev, ter sledijo "strategiji normalizacije" tako v socialni, organizacijski kot prostorski dimenziji (razpustitev/odprava domov, oblikovanje stanovanjskih skupnosti za mlade, različne oblike individualizirane svetovalne oskrbe, najem stanovanj v normalnih bivalnih okoljih, vključevanje potencialov skupnosti) oziroma gre za uporabo razumevanja "skupnostnega" kot "delovnega principa" (prim. Boulet in sodelavci, 1980). Gre za artikulacijo interesa, ki je manj naravnana na "neko določeno vzgojo" kot pa na "uspelo odraščanje", ali včasih (samo le) na to, da se bodoče generacije "pretolčejo skozi življenje". Te zamisli so usklajene s priporočili "9. zveznega poročila o mladih", ki zahteva, da organizacijski modeli in vsebinsko strokovne usmeritve omogočajo prožno, problemom primerno mrežasto in na življenjski svet naravnano obliko preventivnih in intervencijskih oblik pomoči mladim. Slednje se kaže zlasti v tem, da se posamezni zastopniki/ce ideje enot za pomoč mladim, celostno pomoč itd., vsaj programsko (npr. Združenje socialnopedagoških projektov - VSP - Dresden ali primerljivi projekti VSE Celle) sploh ne sklicujejo več na zatečene pravne in organizacijske strukture, ampak se ravnaajo (hočejo ravnati) izključno po "politični potrebi pomoči mladim", ki jo je mogoče predstaviti socialno-prostorsko. To pa lahko povzroči številne odzive s področja socialnega dela, ki jih je treba uskladiti s prizadetimi, in tistimi, ki skrbijo za financiranje. Tako se npr.

med seboj zelo jasno razlikujejo štiri enote za pomoč mladim VSP v Dresdnu in te zopet od (še ne dokončanega) "projekta Plauener Bahnhof", projekta, pri katerem so meje med delom mladih in pomočjo mladim popolnoma ukinjene. Na enake izzive poskušajo (ob upoštevanju načela poslovne uspešnosti) najti odgovor tudi "regionalni centri za pomoč mladim in družinam" v širšem prostoru Tuebingena. V vzhodnem delu Hamburga, v mestnem predelu, kjer živi približno 2000 ljudi (ki pa 1996. leta ni bil vključen v senatni koncept "boja proti revščini", prim. Alisch, 1996), poteka zanimiv skupnostni projekt. V obliki skupnega ustanoviteljstva - pod vodstvom oddelka za vzgojo Rahun in ob podpori mestnega okrožja center - je nastala na potrebe področja naravnana, integrirana in skupnostno usmerjena praksa pomoči mladim. Zanimiva je tudi njihova utemeljitev. Birokratsko ustvarjene strukture in razmejitve delovnih področij - tu pomoč za vzgojo, tam odprto delo z mladimi ali socialno delo, tu stacionarna tam ambulantna pomoč - vse to odmakne možnosti od tistih, ki jih potrebujejo in katerim so pomoči namenjene. Mladi živijo v svojih soseskah, šolah, klubih, klikah in tja se je treba vključiti. V njihove vsakodnevne situacije, kjer je mogoče podpreti njihove sposobnosti, interaktivno sooblikovati "lastno socialno". Na ravni "življenjskega sveta" se odloča o uspehu ali neuspehu, o tem, ali se je mogoče naučiti "izključitve" ali "sposobnosti za skupnost". Zato se odločilno vprašanje "pomoč otrokom in mladim kot skupnostno delo" - ne glasi, da ali ne, ampak, zakaj in kako?" Naprej se je treba vprašati, katere storitve so za posameznika iz vsakokratne skupnosti koristne in uporabne in kakšen mora biti prispevek pomoči otrokom in mladim, da bi uresničili pravice in cilje, ki jih navaja 1. člen KJHG - zakona, ki opredeljuje pomoč mladim.

4. Ukrepanje v (pre)zapletenih položajih

V večini primerov, kjer uspe uresničiti integrirane in/ali skupnostno naravnane delovne nastavke, lahko ugotovimo, da se to zgodi le na račun preoblikovanja že obstoječih ustanov, novih projektov in podobnih "manj stabilnih" ter profesionalno in materialno slabše opredeljenih projektov. Specializirane ponudbe vzgojnih pomoči običajno temeljijo na natančnem opisu/predstavitvi problema in "diagnozi", ki ji sledi "individualiziran načrt pomoči". To pa je, vzeto natančno - med drugim zaradi splošnega tehnološkega manjka pedagoške interakcije (prim. Luhmann/Schorr 1984) - le slepitev sebe in tujih za-

interesiranih. Integrirane pomoči stavijo na zvišano "samorefleksivno profesionalnost" in skušajo z njo premagovati negotovosti pri ukrepanju. Pri tej konceptualizaciji se v vsaki situaciji zahteva od ukrepajočega, da dosegljivo/dostopno znanstveno znanje/vedenje instrumentalizira in "razumljeni primer" spremeni v ustrezno ravnanje. Za poklicno identiteto sodelavk/cev vznikata v takih okoliščinah iz racionalistične profesionalizacijske teoretične pozicije "močna" prezahtevnost. Na konstitutivno "nezanesljivost" socialne interakcije in s tem povezane načelne "ne-standardizacije" intervencij socialnopedagoškega in socialnega dela ... se (bo) reagira(lo) profesionalno-teoretično z individualizacijo. Analogno vodilni družbeni teoriji (Beck, 1986, Rauschenbach/Trede, 1988), smo dajali prednost individualizirani profesionalni teoriji (Sommerfeld, 1966:38). Ta pa je prezahtevna – če naprej sledimo Sommerfeldu (prav tam) – "tako do človeških kognitivnih kapacitet ob izvajanju ukrepov kot za potekajoče krmilne potencialne socialnopedagoškega ukrepanja". To se dogaja predvsem zaradi manjkajočih metodičnih strategij. Izjema je koncept "orientiranje po mladih", ki ponuja preusmeritev profesionalne optike.

Prav v projektih integrirane pomoči se nazorno pokaže, da "se individualizacija profesionalnega" dejansko dogaja in da konstitutivna negotovost interakcij in intervencij skoraj izključno pripada individualni obravnavi" (Sommerfeld: 38). To po drugi strani vodi k trendu deprofesionalizacije in "metodične poljubnosti" (Peters 1995:86) ter do izogibanja v dodatno terapevtsko izobraževanje. Opisane negotovost in "nevarnost", da če storitve integriranih pomoči in njihove intervencije ne izkazujejo takojšnjih rezultatov, to pomeni njihovo nadomestitev s "specialnimi in zavodskimi ukrepi", vodijo do destabilizacije komaj uveljavljenih integriranih oblik. Nastali položaj sili njihove nosilce in izvajalce v položaj, "da postanejo neodporni" za kritiko, kar jih lahko vodi v samoslepilo in samoprecenjevanje.

5. Problemi uvajanja integriranih oblik pomoči

Na organizacijske in probleme samorazumevanja "integriranih prožnih oblik pomoči" je opozoril J. Merchel (1997). Problematizira pretirano poudarjanje novega, ki ga prinašajo te oblike pomoči in nadaljuje, da le malokdo nasprotuje potrebi po večji fleksibilnosti ustaljenih oblik pomoči. Opozori na nenatančnost pri opisih in poimenovanih dejavnosti, ki jih izvajajo različni izvajalci pomoči mladim.

Tovrstne pojmovne nenatančnosti so zanj opozorilo, da še ni dovolj jasno, kaj je razumeti s konceptom integrirane, prožne pomoči in v kakšnem odnosu so tovrstne oblike dela do specializiranih oblik. Nadaljnji resen argument proti pretiranemu preoblikovanju obstoječih oblik je tudi zakonsko zahtevana pluralnost nosilnih struktur in pravica do izbire načina in vrste pomoči: integrirane, regionalizirane, prožne pomoči bi dosedanje preizkušeno sodelovanje javnih in zasebnih izvajalcev oblik pomoči spravile v neravnotežje in utesnile pravico izbire, saj si vsaka regija ne bi mogla (organizacijsko, finančno, kadrovsko) privoščiti razvoja celotne mreže institucij. Na podlagi povedanega Merchel dvomi, da se bodo integrirane in fleksibilne oblike pomoči lahko povsod uveljavile. Kot naslednjo pomanjkljivost dodaja, da bi z uresničitvijo aspiracije po preoblikovanju, nove ustanove postale preveč odvisne od lokalnih politik, kar bi spodjedalo njihovo strokovnost in avtonomnost. Ob dejstvu, da se je proces erozije vrednostne osnove zasebnih nosilcev pomoči že pričel, in da se tudi v razpravah o "novih krmilnih modelih" te nosilce obravnava predvsem v vlogi "izvajalcev servisnih storitev", zadnji Marchelov argument sam po sebi ne more biti razlog za neuvajanje novega. Hkrati postaja jasno, (prim. Rossler, 1997), da so na nekaterih področjih v Nemčiji nove oblike že uveljavljene in dobro delujejo (na primer Celle, deželno okrožje Tubingena, posamezna okrožja Hamburga in drugje). Kaže se težnja, da se v novih zveznih deželah (nekdanja Vzhodna Nemčija), kjer struktura pomoči še ni razvejana, začno razvijati takšne oblike, ki bodo segle prek konflikta, "kdo je nosilec" in se bodo uravnale po tem, kar posamezni uporabniki (v našem primeru mladi) potrebujejo.

6. Poizkus nevtralizacije novega s strani tradicionalnih oblik pomoči mladim

Zastopniki tradicionalnih vzgojnih okolij in zainteresiranih strokovnih združenj (z izjemo mednarodnega združenja za vzgojne pomoči IGFH, ki izvaja in koordinira projekt INTEGRA, namenjen uveljavljanju novih oblik) se odzivajo na izzive, ki se pojavljajo z nastajanjem prakse integriranih, prožnih pomoči, s tradicionalno tehniko nevtralizacije. Le-ta se kaže tako, da se zamisel postaj za pomoč mladim/enot za pomoč mladim poskuša prikazovati kot nepomembna in neaktualna. Omenjeni predstavniki namenjajo strokovno pozornost

drugim vprašanjem, na primer: vključevanje duševno manj razvitih otrok/mladih v okvire pomoči mladim, uresničitev participativnega oblikovanja individualno načrtovanih pomoči in podobno. To so nesporno pomembne teme, ki pa nimajo mnogo skupnega z idejo integriranih, fleksibilnih oblik pomoči mladim. Če njihovi poskusi nevtralizacije ostajajo neučinkoviti, uvajajo druge strategije. Ena med njimi je tista, ki dolži nove ideje neizvedljivosti, ker sicer "drugje" kaj takega morda gre, vendar pod tukajšnjimi pogoji ne bi šlo, tudi zaradi nasprotovanja preštevilnih interesov in skupin. Na koncu sledi preložitev, pri čemer se uresničitev ideje "do nadaljnjega" odloži, čeprav ideja sama po sebi ni slaba. Nadaljnjo tehniko nevtralizacije pomeni naslednja strategija: ideje se ne odkloni niti ne odloži, zgolj umesti se jo "v razumen okvir" (prim. Mathiesen, 1989:59), ki pomeni, da se sedanje oblike zgolj tehnično in organizacijsko razpršijo, konceptualni okvir pa se ne spreminja (prim. EREV – 4/95).

Nadaljnja nevtralizacijska tehnika je "absorbicija". Pri tem se nova koncepcija ne odloži ali spremeni, ampak sprejme. Ob tem se novo v procesu uveljavljanja subtilno in komaj zaznavno spremeni, v praksi vstavi v veljavne strukture, ne da bi ogrozilo njihovega ustaljenega funkcioniranja. Sočasno dobijo zunanji opazovalci vtis, da je nastalo nekaj novega, kar bo pretrgalo s starim sistemom. (Mathiesen 1989:58). Kaže, da zvezni sistem vzgojne pomoči večinsko vendarle ne želi ali ne more pogrešati disciplinskega učinka zavodov/domov (prim. Peters 1996; Thiersch, 1977). V večini primerov je novo v prožnih oblikah napačno razumljeno in se kot nova organizacijska oblika pomoči enakopravno umesti poleg obstoječega, da potem javni nosilec lahko poseže po "celotnem spektru" vzgojnih pomoči.

7. Kaj prinašajo alternativni diskurzi?

Nasproti omenjenemu trendu, ki postavlja novo "pred ozadje starega", se pojavljajo nastavki alternativnega teoretičnega diskurza, ki zagovarja temeljitejše konceptualne in organizacijske spremembe. Ključna premisa tega diskurza je zahteva, da se mora področje vzgojnih pomoči pedagoško in politično razumeti kot samostojno socializacijsko polje in se določno posloviti "iz pritličja" pravnega in kaznovalnega sistema. Vzgojne pomoči se morajo organizirati tako, da bodo sposobne upoštevati, da se lahko položaj njihovih klientov tako družbeno kot individualno-biografsko s časom spremeni, zato njihove

ponudbe ne smejo ostati enake, ampak se morajo z mladostniki vred spreminjati. Med take zaključke, do katerih se lahko pride po različnih utemeljevalnih kontekstih, (prim. Rossler, 1988; Winkler, 1988; 1988a; Peters, 1988), sodi tudi razvoj novih generativnih razlagalnih vzorcev profesionalnega osebja, ki pomoč izvaja. Prav tu bi naj prišlo do temeljite menjave perspektive v smislu zgoraj navedenih preusmeritev. To ima osrednji pomen zato, ker razlagalni vzorci ali teoretične razlage, ki jih vnaša osebje v življenjske situacije, šele podelijo "vzgojni resničnosti" določen pomen, s tem ko se na to resničnost naravnajo in ko se sočasno resničnost naravna sama nase (prim. Klatezki, 1995:20). Zato ni vseeno, na katere pedagoško-razlagalne vzorce oziroma za njimi ležeče teorije se posega, ker je prav osebje sposobno obravnavano polje uspešno modificirati, ga na novo strukturirati, premakniti položaje delujočih akterjev/terk in skupin ter aktivno posegati v preoblikovanje sedanjih profesionalnih in institucionalnih reproduksijskih razmerij.

Pedagoško-razlagalni vzorci, povezani z integriranimi, fleksibilnimi oblikami pomoči mladim, morajo nuditi nove identifikacijske točke profesionalcem, saj bodo le na ta način zmogli stabilizirati diskuz. Za vzgojne in socialno-pedagoške poklice je zato področje metodičnega profesionalnega ukrepanja posebej pomembno, kajti ravno prek njega se uresničuje velik del poklicnega samorazumevanja. Tem potrebam ustreza metoda "orientacije na mlade", ki je iz teoretične ravni prešla na raven praktičnega izvajanja. Jedrni element tega koncepta je enakovredno in sočasno upoštevanje "subjektivnih želja in predstav", njihovega "vedenjskega izražanja" in "zunanjih pogojev" - življenjskih in delovnih pogojev, zahtev okolja posameznega otroka/mladostnika. Metoda "naravnost na mlade" vključuje integracijo mladostnikovega samoizražanja in upoštevanje njemu lastnih življenjskih pogojev. Zlasti pri dolgih "karierah" bivanja v domovih je mogoče ugotoviti izredno protislovne izjave osebja o mladih, pač glede na to, kako je naravnost določen dom, kakšno vzdušje vlada v njem, kateri šoli so privrženi psihologi, ki opravljajo diagnosticiranje, kakšno osebno stališče prinašajo s seboj vzgojitelji in kakšen osebni odnos do mladih vzpostavljajo." (Arendt s sodelavci, 1989: 5).

Skupni imenovalec te metodične zasnove, kot prodornega poizkusa življenjsko naravnane profesionalnosti (prim. Peters 1993), je obračanje pogleda od "motenih mladih" k "moteni institucionalni

praksi” ter poudarjeno empatično videnje življenjskega sveta mladih. Jedrni elementi življenjsko naravnane profesionalnosti so pri tem med drugim predvsem: spoštovanje avtonomije življenjskih praks, strukturalna naravnost na socialno biografijo in socialen življenjski položaj, naravnost na interese življenjskega sveta namesto na sistemske interese. K temu sodi zvišana samorefleksija pri odnosu do pedagoškega ukrepanja. K slednjemu sodi tudi potreba po slovesu od – v pomoči mladim zelo razširjenega modela – “linearnega razvoja samostojnosti”. Le-ta se giblje od stanja “zelo nesamostojen” do “zelo samostojen” in njemu se prirejajo ustrezni učni cilji in oskrbovalna intenziteta, pogosto vzporejana s starostnim razvojem. Samostojnost in intenziteta se seveda ne razvijata linearno, ampak sledita svoji logiki in cikličnim gibanjem, ki so vezana na posameznikovo odraščanje in stopnjevano avtonomijo. Obojega tudi ni mogoče posredovati v pedagoških situacijah, zato mora vsaka javna vzgoja vnaprej – ne nazadnje zaradi kratkega časa, ki ji je pri socializatoričnem spremljanju mladoletnih sploh na voljo – izhajati iz ravni samostojnosti vsakega posameznika/ce in organizirati pogoje, ki so blizu življenju. V tem samostojnost ni umetni učni cilj, ampak se samorazumna avtonomija in sposobnost za življenje terjata, predpostavljata in sprejemata. Konflikti in protislovja, ki iz tega nastanejo, odločajo o organizaciji in obliki pomoči, ki naj upošteva tudi socialnodržavne zagotovljene minimalne standarde načina življenja. Nadalje sodi k alternativnemu diskurzu pomoči mladim tudi skrb in možnost praktičnega upoštevanja socializacijskih in življenjskih pogojev, ter perspektive otrok in mladih v smislu splošno socialno-družbeno porajajočih se sprememb. Pa tudi subjektivna osvojitve oziroma predelava razločevalnih posebnosti po (etničnih) skupinah, slojih, razredih, spolu in regijah (lahko pomeni: mestnemu predelu ustreznih). Slej ko prej se moramo sprijazniti s protislovnim procesom homogenizacije in posplošitve ter širitve mladostne faze ob sočasnem obstoju strukturnih razlik glede trajanja, poteka in “temeljne naravnosti” mladih (prim. Fuchs, 1985:365). V načrtovanje pomoči mladim je treba vključiti tudi rezultate novejših socioloških raziskav. Le-te specifično razločujejo kulturo delavske mladine z njenimi karakterističnimi izkušnjami in priložnostmi, samorazumevnostmi sosedskega, cestnega in skupinskega življenja, z njih upanji na srečo, vzbujenje in pustolovstvo. “Oblike, v katerih se strukture in protislovja današnje družbe na zelo specifičen način sprejemajo,

predelujejo in premagujejo" (Thiersch, 1979:44). V odnosu do vzgojnih pomoči to med drugim pomeni, da morajo odrasli, ki se srečujejo z otroki in mladimi in ki izražanje življenja, izkušenj in voljo teh otrok/mladih jemljejo resno, vztrajati na tem, "da se upoštevajo problemski in interesni položaji, ker odločilno določajo okvir, ki je mladim iz različnega socialnega okolja predpogoj za razvoj potreb in omogoča organizacijo njih izkušenj." (Becker/May, 1988:168).

Socialni pedagogi/nje se ob tem ravnajo po idealu strogega upoštevanja avtonomije izražujočega se subjekta, kar pomeni, da njihove "pedagoške konfrontacije" sledijo modelu sukcesivnega "prevajanja" v ukrepanje in v razlago vsakodnevnih dejstev, kot "odgovorov" na samointerpretacije oziroma potrebe po samointerpretacijah mladoletnikov. Razumljivo je, da se ob tem vedejo tako, da bi prispevali k uspelemu vsakdanjiku (Thiersch, 1979) - sočasno provokativno, odtujujoče, podporno in kritično. Na podlagi (po možnosti) velikega deleža protislovno-eksistenčnih povezav v interakciji, proizvajajo oboji, glede na sedanje strukture povezav, nove vzpostavitev ravnotežja zanesljivosti in živahnosti (prim. Ottomeyer, 1987; 165). *Teoretski model, ki se ponuja, da mu sledimo, je metodološki postopek (ne vsebina) psihoanalize oziroma kritika ideologije: "Metodološka zasnova pedagoga, kot tudi psihoterapevta, je v ustrezni medsebojni povezavi objektivnega in manipulacije na eni, ter provokativnega sporazumevanja na drugi strani. To, če postopek uspe, omogoča, da postane prvi del odvečen, ker se objektivirajoči zasnovi odtegne predmet."* (Ritsert/Rolshausen, 1971:96) in omogoči intersubjektivno (brezgosposodovalno) razumevanje - postopek, ki bi verjetno vzdržal tudi merila opravljalnostne etike oziroma jim ustrezal.

Take določbe zvenijo v določenem smislu abstraktno, a morajo (z omejitvami) tudi biti takšne - in so v toliko tudi več kot "znanstvena bojna obarvanja" (Winkler, 1996; 16), kajti tak "interakcijsko-teoretično-materialistično" utemeljen in sočasno situativni nastavek (prim. Mollenhauer, 1977) bi z vsako "konceptualno konkretizacijo", ki bi določeno dogajanje "poskušala postaviti za stalno", povzročil, da bi problemi "pedagoške organizacije" kratko malo sami sebi ugovarjali in tako kršili oziroma razveljavili temeljna reprocitetna pravila. To bi nasprotovalo avtonomnemu delovanju kot cilju pedagoških prizadevanj. Ozko postavljena ali napačno razumljena naravnost v življenjsko polje ali profesionalno legitimacijska strategija (prim. Mol-

lenhauer, 1996) se osredinja prav na to (prim. povzemajoče: AG Bi-
elefeld Soziologen 1973; Thiersch 1979), kar pogojuje - to je treba
priznati -, da je treba konflikt iz razmerja tovrstnih interakcijsko teo-
retičnih temeljev socialnopedagoške prakse z družbeno normativ-
nim in institucionalno postavljenimi pričakovanji vzdržati ali vsaj
zagotoviti obliko, da bi bilo mogoče razmerja ponovno obdelovati.

8. Integrirana pomoč kot prilagoditev

Ob očitku, da se pomoči mladim spreminjajo, ker se je spremenila družba, in da pomoči v lastnem delovanju postanejo instrument nekritične prilagoditve na družbena razmerja, ker izročajo otroke in mladostnike družbi, v kateri se modernizacija kaže kot izguba substančnosti in kot "izguba stvarnih pravic socialnega" (Giesen, 1991 v Winkler, 1996:16) in sočasno plešejo na "glasbo take družbe" (prim. prav tam), je treba spomniti na načelo "strankarstva". Le-ta ob prevladajoči podjetniški naravnosti, kar se odraža v izrazih "produktivno naravnano", "naravnano na output", "storitveno naravnano", "nov krmilni model", potiskajo v ozadje alternativni kritični diskurz. V njem se (prim. Blandow, 1997: zlasti 180) prvič sploh "resno obravnavana" individualne biografije in se "težavni" otroci/mladostniki ne izpostavljajo več "vrtiljaku ukrepov", vedno znova začetim ponudbam pomoči, ampak ostajajo v kontekstu integriranih-prožnih oblik pomoči spremljani, dokler je za to potreba. Vprašanje, ali to lahko "razlike pedagoškega" primerno tematizira ali uveljavi (prim. Winkler, 1988, 16), je le en vidik. Drugi vidik je, če tradicionalne pedagoško zasnovane institucije lahko zagotovijo biografsko odprtost in če je, kot to Winkler sam problematizira, ob tem mogoče ustrezno upoštevati "razliko v pedagoškem" proti "organizaciji" in drugim "sistemskim interesom". Dokaza tudi tukaj ni in skepsa je upravičena. Da so integrirane oblike vzgojnih pomoči neke vrste "pedagoška utopija" in s tem tudi nadaljevanje tradicije socialnopedagoškega razmišljanja in ukrepanja, (Winkler, 1966: 15), se ne more obravnavati zgolj negativno, ampak je lahko videno kot ohranjanje utopičnega razmišljanja, ki ta čas drugje nima več prostora, zlasti potem, ko so "velike pravljice" o pedagogiki izgubile svojo privlačnost (prim. Stahlmann 1995; tudi Mollenhauer, 1996; Niemayer/Schroer/Boehnisch, 1997). Po drugi strani je treba vzeti resno ugovore Winklerja (1988)) in Blandowa (1997), tako kot utemeljevanje Kunstreicha (1996: 57-74), ki pojasnjuje, da se v sedanjih deregulacijskih razpravah profe-

sionalizacija uporablja kot generativni razlagalni vzorec, da bi prišli, ob vsestransko sprejetem konceptu naravnosti na življenjski prostor - združenem z "novim krmilnim modelom"- do nove strategije nežnega socialnega nadzora kot nove oblike hegemonalnega gospodovanja. Kunstreich (prav tam) razume krmilne modele kot pojavno obliko novega socialnopolitičnega konsenza, ki bi zamenjal stari model nadzora neprilagojenega obnašanja. "Dekodiranje" tovrstnega moderniziranega socialnega/ socialnopedagoškega dela je aktiviranje, solidariziranje, samoregulacija. Zanj, kot tudi za Scharschucha (1996, 1996 a), sta ključ in odgovor v odgovoru na vprašanje, kdo opredeljuje probleme in v kakšnem obsegu "prizadeti" lahko sami vnesejo lastne interese v socialno delo. Če se to zgodi, je namreč socialno/socialnopedagoško delo posledično bolj "responzivno", kar pomeni, da je lahko bolj problemom primerno. Integri-rane, prožne pomoči vztrajajo na teh preudarkih.

9. Dilema pomoči in nadzora?

Vzgoja v domovih naj bi bila zadnja ali predzadnja postaja v katalogu "vzgojnih ukrepov" (Becker (May 1985:262). Tega dejstva danes progresivna vzgoja v domu, kakor tudi intergrirane oblike pomoči, ne morejo spremeniti in odpraviti. Z "naravnostjo" na regionalno organizirano podporo in pomoč lahko nove zasnove individualno in socialno odgovorijo na izziv in to s svojim prilagajanjem, ne pa s prilagajanjem uporabnikov na institucije. Od nadzorovanja in podrejanja institucionalnim namenom in organizacijskim oblikam, se lahko usmerijo (zaradi svoje fleksibilnosti) k potrebam, željam in interesom uporabnikov. Zlasti če ob tem presežejo institucionalne razmejitve med posameznimi segmenti pomoči (delo, izobraževanje, podpora, stacionarna namestitvev itd.), kar pa je mogoče le, če je tudi financiranje (npr. v obliki proračuna) urejeno regionalno in ni vezano zgolj na storitve oziroma posamezni ukrep. Ker se to doslej ne dogaja, ali pa le v zelo omejenem obsegu (glej primer Tübingena), je to ključna ovira za umeščanje novega modela. Razlogi za to oviro so tako v občinskih statutih, proračunskih določilih, kot v delovanju uradnih struktur. Druga ovira pa so slej ko prej globoko usidrani pedagoški razlagalni vzorci osebja, ki izvaja pomoč. Za razliko od alternativnega koncepta, ki socializacijo doraščajočih razume kot "nameravani stranski učinek" socialnih struktur in prakse, vztraja "vase prepričana socialna pedagogika" (kakršna tradicionalna vzgoja

v domovih je) v ograjevanju pred normalnimi socializacijskimi procesi njihovih uporabnikov (družine z mnogimi problemi, "nevarna cesta"). Hoče delovati proti njim in to doseči s ponujanjem, po možnosti čiste (včasih namerno zelo oddaljene) vzgojne ustanove, v kateri je tudi "vzgojna misel čista". V primerjavi s tem tradicionalnim konceptom je zamisel integriranih pomoči preprosto napredna, ker poskuša razvijati strukture, ki ob prožnosti in okrepljeni vlogi uporabnikov preprečujejo enostransko pripisovanje problemov in/ali pedagoških vtisov. S tem umeščajo v izhodiščni položaj interaktivno danost vsake pedagoške situacije (prim. Mollenhauer, 1977), jo tako rekoč povzdignejo "v princip", ker se zavedajo družbene povzročitve nastalih problemskih situacij. Vsekakor ostaja tudi tu virulenten (morda nežnejši) socialni nadzor. Zaradi poštenosti je treba priznati, da prakso "življenjske naravnosti" spremlja nova oblika socialnega nadzora, ki pa je bolj razvidna, ker se dogaja v "vsakdanjiku" realnosti. Tja je umeščena z novimi oblikami "prisilne (delno samorefleksivne) komunikacije" v obliki samopredstavitvenih in komunikacijskih obveznosti uporabnikov, ki morajo svoje motive ukrepanja v sedanjem prepričevalnem diskurzu "zložiti na mizo", razkriti. Ob tem socialni pedagog/inja praviloma nima interesa, da bi sankcioniral, ampak postaja usmerjevalec dojemanja, stališč in vrednostnih usmeritev otrok/ mladostnikov/ družin s preprostim opozorilom, da "mora", kdor hoče tej družbi biti kos, pač upoštevati njena pravila ali se vsaj "ne sme dati ujeti". Resnici na ljubo, še vedno ostaja izvajalec socialnega nadzora (prim. Heilmann, 1991), ki to plemenito dialektiko nadzora in podpore razvidno prikaže na primeru hamburškega mladinskega bivališča za dekleta.

Za razpravo o prihodnjem razvoju pomoči mladim ostaja odločilno pomembno, kdo in katere struje bodo izborile hegemonijo. Se bo obdržal sistem okostenelih posamičnih pomoči, ki se med seboj sicer lahko povežejo, vendar kljub temu ostajajo "le navidezno novo na ozadju starega"? Če bo tako, se bo obdržal sistem specializacij in selektivno delujočih oblik k deficitarno-socializacijsko naravnani "korektivni" pedagogiki. Ali pa uspe zamenjava k interesu za uspešno odraščanje mladih. Ta perspektiva drugače razume vzgojo (prim. Rauschenbach/Trede, 1988) - ki se artikulira skozi pedagoško spremljanje in podpiranje. Ob teh vprašanjih pridobijo zasnove prožnih pomoči mladim v vseh njihovih različicah svojo družbeno pomembnost. Ali bo to vodilo do "plesa po glasbi modernizirane družbe" ali

do tega, da "se družbi zaigra njena lastna melodija, ki bi njene okostenele razmere pripravila do plesa", ostaja končno empirično vprašanje, o katerem pa bodo odločali tisti, ki delujejo na tem polju.

Opomba: Zelo obsežen seznam literature k članku je zainteresiranim bralcem na voljo v uredništvu.

Prevod: Barbara Ovsenik Dolinar in Alenka Kobolt

Prevod strokovnega članka.